

Відгук офіційного опонента
на дисертаційну роботу Ємельянова О.Ю.
«Інструментарій та моделі оцінювання потенціалу
економічного розвитку підприємств»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Забезпечення довгострокового зростання економіки України потребує належного економічного розвитку вітчизняних підприємств. Такий розвиток базується на актуалізації його потенціалу як на рівні кожного окремого підприємства, так і на рівні національної економіки в цілому, що зумовлює важливість та доцільність вивчення питань, пов'язаних з потенціалом розвитку вітчизняних підприємств. Одним з таких питань є оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємства, результати якого представляють інтерес для широкого кола користувачів такої інформації – власників та керівництва підприємств, інвесторів, органів влади, інших стейкхолдерів тощо. Отже, напрям досліджень, якому присвячено дисертаційну роботу О.Ю. Ємельянова, представляє інтерес, є цікавим з наукової та практичної точки зору.

На користь актуальності теми дисертаційної роботи О.Ю. Ємельянова свідчить й використання її положень та результатів під час виконання сукупності науково-дослідних тем у межах науково-дослідної роботи Національного університету «Львівська політехніка»: «Теоретичні та прикладні засади трансферу технологій у системах стратегічного розвитку суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0118U001537), у яку ввійшла авторська модель оцінювання потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств (акт про впровадження від 03.12.2019 р.); «Обґрунтування інноваційно-інвестиційних стратегій, програм і проектів розвитку господарських структур, галузей та регіонів» (номер державної реєстрації 0118U001536), в якій автором розроблено метод оцінювання чинників формування потенціалу ресурсозберігаючого економічного розвитку підприємств (акт про впровадження від 26.11.2019 р.); «Формування та використання економічного потенціалу підприємств, галузей, регіону» (номер державної реєстрації 0118U001539), де автором сформовано інструментарій оцінювання потенціалу ресурсозберігаючих

технологічних змін на підприємствах з урахуванням чинника ризику (акт про впровадження від 26.11.2019 р.); «Економічна діагностика підприємств, галузей та регіонів у процесі забезпечення їх сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0118U001538), в якій автором удосконалено метод оцінювання чинників формування потенціалу ресурсозберігаючого економічного розвитку підприємств (акт про впровадження від 26.11.2019 р.).

2. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та результатів дисертаційної роботи.

Положення, висновки та результати дисертаційної роботи О.Ю. Ємельянова можуть розглядатися як достовірні та обґрунтовані завдяки використанню адекватного теоретичного базису дослідження, методологічній його основі та успішній апробації отриманих результатів

До складу теоретичного базису дослідження увійшли теоретичні положення розвитку підприємства, потенціалу підприємства, оцінювання діяльності підприємства, сучасні наукові праці вітчизняних та іноземних вчених з питань інноваційного розвитку підприємства, окремих видів потенціалу підприємства (маркетингового, технологічного, економічного тощо) та його розвитку. Використаний теоретичний базис дослідження є достатнім для формування достовірних та обґрунтованих висновків та результатів дисертаційної роботи.

Методологічну основу дослідження склали відомі та широко використовувані методи наукового дослідження, зокрема абстрагування, системний аналіз, моделювання, узагальнення, групування, табличний метод, графічний метод, монографічний аналіз, причинно-наслідковий аналіз, візуалізація, розрахунковий метод.

Документи, які містяться у дисертації, свідчать про широку успішну апробацію положень, висновків та результатів дослідження в діяльності державних установ, підприємств із різною організаційно-правовою формою капіталу, впровадження результатів дослідження у навчальний процес, обговорення на науково-практичних конференціях різного рівня. Все це свідчить на користь обґрунтованості представлених у дисертації положень та висновків.

Отже, беручи до уваги теоретичний та методологічний базис дослідження, успішну апробацію результатів дисертаційної роботи, є підґрунтя для висновку про достатню міру достовірності та обґрунтованості положень та висновків дисертації О.Ю. Ємельянова.

3. Структура дисертаційної роботи та зміст її основних структурних частин.

Дисертаційна робота в цілому побудована доволі логічно відповідно до поставленої мети та завдань дослідження.

У першому розділі дисертації «Теоретико-прикладні основи оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств» (с. 51-114) дисертант відобразив поняття економічного розвитку підприємств, його типи та механізми забезпечення (с. 51-71); дослідив сутність та види економічного потенціалу підприємства, місце потенціалу економічного розвитку серед них (с. 71-90); виділив та згрупував чинники формування потенціалу економічного розвитку підприємств (с. 90-110).

У другому розділі «Методологічні та - концептуальні положення з оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств» (с. 115-171) автором роботи встановлено критерії, індикатори та закономірності економічного розвитку підприємств (с.115-128); представлено методологічні підходи до оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств (с. 128-153); запропоновано концепцію оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств та обґрунтовано її інформаційне забезпечення (с. 153-167).

Третій розділ дисертації «Оцінювання чинників формування потенціалу економічного розвитку підприємств» (с. 172-249) містить положення щодо властивостей носіїв потенціалу економічного розвитку підприємств (с. 172-187); оцінювання чинників формування потенціалу ресурсозберігаючого економічного розвитку підприємств (с. 187-207); бар'єрів на шляху до реалізації потенціалу інноваційного розвитку підприємств (с. 208-229); оцінки ризикованості господарської діяльності підприємств як фактора, що суттєво впливає на величину потенціалу їх економічного розвитку (с. 230-246).

У четвертому розділі «Інструментарій оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств» (с. 250-326) дисертантом викладено метод оцінювання потенціалу розвитку персоналу підприємств на засадах діагностування управлінських компетенцій (с. 250-271); представлено систему показників оцінювання потенціалу технічного розвитку підприємств (с. 271-296); описано інструментарій оцінювання потенціалу ресурсозберігаючих технологічних змін на підприємствах з урахуванням ризику (с. 296-322).

П'ятий розділ дисертації «Моделювання процесу оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств» (с. 327-415) містить моделі оцінювання потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємства (с. 327-353); моделі оцінювання потенціалу підвищення гнучкості та адаптованості підприємств до змін у зовнішньому середовищі (с. 353-369); моделі оцінювання потенціалу зростання фінансової стійкості підприємств (с. 370-394); положення щодо моделювання оцінювання потенціалу збільшення ринкової вартості підприємств (с. 395-412).

Зміст дисертаційної роботи та окремих її структурних частин відповідає темі та меті роботи, висвітлює послідовне вирішення поставлених завдань.

4. Наукова новизна положень, висновків та результатів дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертації та автореферату Ємельянова О.Ю. дало змогу визначити ключові положення, що характеризують її наукову новизну.

Одним з центральних результатів роботи є розроблений вперше узагальнений метод оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств на засадах встановлення та моделювання ієрархії властивостей підприємства (с. 153-162 дисертації, с. 12-14 автореферату). Такий результат роботи дозволяє на основі визначених показників узагальнено встановити потенціал економічного розвитку підприємства, який представляє значний інтерес для значного кола стейкхолдерів підприємства.

Беручи до уваги істотний вплив технологічних факторів на формування результатів діяльності підприємства з числа положень дослідження заслуговує на увагу розроблений інструментарій оцінювання потенціалу ресурсозберігаючих технологічних змін на підприємствах з урахуванням чинника ризику, який за змістом зводиться до побудови множини сценаріїв значень тих показників проекту впровадження ресурсозберігаючих технологічних змін, які характеризуються найбільшою непередбачуваністю (с. 302-317 дисертації, с. 22-23 автореферату). Це дозволяє гнучко підійти до попереднього оцінювання ресурсозберігаючих технологічних змін з урахуванням притаманному ним високому рівню невизначеності.

Сучасні умови діяльності вітчизняних підприємств характеризуються значною мірою мінливості. Тому з числа результатів дисертаційної роботи на увагу заслуговує модель оцінювання потенціалу підвищення гнучкості та адаптованості підприємств до змін у зовнішньому середовищі (с. 371-391

дисертації, с. 25-26 автореферату). Така модель на основі співставлення фінансових показників дозволяє отримати оцінку потенціалу адаптованості підприємства до змін і тому може бути корисною для прийняття довгострокових рішень власниками або керівництвом підприємства, інвесторами, іншими стейкхолдерами. Крім того, використання такої моделі дозволяє визначити напрями підвищення життєздатності підприємства.

Будь-яке підприємство працює у конкурентному середовищі, й тому вагомим й таким, що має наукову новизну, слід визнати з числа результатів дисертації модель оцінювання потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств (с. 329-350 дисертації; с. 24-25 автореферату), яка дозволяє оцінити можливості та ресурси підприємства з урахуванням стану його конкурентного середовища щодо підвищення власної конкурентоспроможності. Розроблена модель не тільки дозволяє розрахувати потенціал підвищення конкурентоспроможності, але й визначити шляхи його посилення.

Інтеграція України до світових тенденцій економічного розвитку зумовлює поступове посилення важливості показнику вартості підприємства. І з цих позицій важливим результатом дисертаційної роботи є модель оцінювання потенціалу зростання ринкової вартості підприємств (с. 405-411 дисертації; с. 30 автореферату), яка дозволяє визначити можливості збільшення ринкової вартості підприємств за рахунок використання визначених факторів з урахуванням ідентифікованих зв'язків між ними. Аналітичне та графічне представлення залежностей між виділеними факторами у розробленій моделі дозволяє використовувати як кількісні, так і якісні зв'язки між ними для забезпечення зростання ринкової вартості підприємства.

Економічний розвиток підприємства доволі часто може бути забезпечений за рахунок його технічного розвитку, зокрема оновлення основних фондів, впровадження інноваційних технологій тощо. Тому цікавим результатом дисертації є запропоновані автором показники оцінювання потенціалу технічного розвитку підприємств (с. 271-273, 282-286 дисертації; с. 22 автореферату), які комплексно дозволяють описати технічний стан використовуваних основних засобів та оптимізувати термін їхнього використання. Показники оцінювання потенціалу технічного розвитку підприємств як результат роботи доповнюються удосконаленим методом оцінювання чинників формування потенціалу ресурсозберігаючого економічного розвитку підприємств (с. 192-197, 199-207

дисертації; с. 15-18 автореферату), який спрямований на визначення доцільного терміну використання певних ресурсів за критерієм маржинального результату їхнього використання. Такий результат дозволяє приймати обґрунтовані та зважені управлінські рішення щодо використовуваних ресурсів в діяльності підприємства та своєчасно виводити з операційного циклу ресурси, використання яких є неоптимальним.

У дисертаційній роботі отримали подальший розвиток тезаурус дослідження, зокрема уточнено поняття «потенціал», «потенціал підприємства» та «потенціал розвитку підприємства» (с. 87-90 дисертації; с. 9-10 автореферату), що забезпечило представлення авторського погляду на використовувані поняття.

Як окремий результат заслуговує на увагу групування чинників, які беруть участь у формуванні потенціалу економічного розвитку суб'єктів господарювання (с. 90-91, 103-110 дисертації, с. 10-11 автореферату), яке дозволило структурно представити причинно-наслідкові зв'язки між окремими видами потенціалу, а також чинниками, які згруповано за різними критеріями їхнього узагальнення, та потенціалом економічного розвитку підприємства.

Певний інтерес з числа результатів роботи представляють розвинута класифікація бар'єрів на шляху до реалізації потенціалу інноваційного розвитку підприємств та методичні засади оцінювання цих бар'єрів (с. 210-218 дисертації, с. 19-20 автореферату) та моделювання потенціалу підвищення фінансової стійкості підприємства (с. 356-369 дисертації, с. 26-29 автореферату). Такі результати збагачують методологічні засади оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємства та його інструментарію.

За мірою наукової новизни, кількістю, науковою та практичною цінністю представлені у дисертаційній роботі О.Ю. Ємельянова результати відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

5. Виклад положень, висновків та рекомендацій дисертації в наукових працях дисертанта.

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 105 наукових праць, серед яких 8 монографій (1 з яких одноосібна), 41 стаття у наукових фахових виданнях України, 8 статей в інших виданнях України, які внесені до міжнародних наукометричних баз, та у наукових періодичних виданнях інших держав, 48 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. 28 наукових праць дисертанта було проіндексовано у міжнародних наукометричних

базах. Загальний обсяг опублікованих праць складає 48,6 друк. арк., з яких особисто автору належить 39,2 друк. арк.

Зміст наукових публікацій відображає основні результати проведеного дослідження, представлені у дисертаційній роботі. Кількість публікацій дисертанта відповідає встановленим вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

6. Апробація положень, висновків та результатів дисертації.

Згідно існуючих вимог положення та результати дисертації використано в діяльності підприємств різної галузевої приналежності, державних установ, впроваджено у навчальний процес, що підтверджується документами, які містяться у дисертації.

Положення та результати дисертаційної роботи було впроваджено під час роботи за договорами про надання науково-технічних послуг для підприємств: «Оцінювання економічного потенціалу підприємства» для ПП «Автотехнобудсервіс» (договір № 418 від 01.03.2016 р., акт про впровадження від 26.11.2019 р.); «Аналіз системи процесів маркетингової діяльності і їх реінжиніринг у контексті формування системи цільового управління підприємством» для ТзОВ «Володимир-Волинський хлібозавод» (договір № 0546 від 31.10.2016 р., акт про впровадження від 27.11.2019 р.); «Оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств» для ТзОВ «Вамир-Гал» (договір № 870 від 02.04.2018 р., акт про впровадження від 26.11.2019 р.); «Розроблення системи пошуку резервів покращення господарської діяльності підприємства» для ТзОВ «Завод Електронпобутприлад» (договір № 924 від 16.05.2018 р., акт про впровадження від 26.11.2019 р.).

Положення дисертації О.Ю. Ємельянова використано у роботі Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України (акт впровадження № 634-01/17/4-19 від 26.09.2019 р.), а також в діяльності вітчизняних підприємств: ТзДВ «Стрий-авто» (довідка № 75 від 12.09.2019 р.), ТзОВ «АВР-БУД» (довідка № 18/09-01 від 18.09.2019 р.), ТзДВ «ГАЛ-КАТ» (довідка № 161 від 30.10.2019 р.), ПП «Промтехімпекс» (довідка № 211019-1 від 21.10.2019 р.), ТзОВ «Вамир-Гал» (довідка № 173 від 24.10.2019 р.), ТзОВ «Захід-Буд-Сервіс» (довідка № 114 від 22.10.2019 р.), ТзОВ «Будівельна компанія «Захід Нео Буд»» (довідка № 11/161-5 від 2019 р.), ТзОВ «Галвесттрейд» (довідка № 12/1-9 від 29.10.2019 р.), ТзОВ

«Галтрансрембуд» (довідка № 1810-1 від 18.10.2019 р.), ТзОВ «Моршинська Дубрава» (довідка № 23/10-01 від 23.10.2019 р.).

Положення дисертації Ємельянова О.Ю. впроваджено в навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та використано при викладанні дисциплін «Інноваційний розвиток підприємства», «Оцінювання вартості майна та майнових комплексів», «Потенціал і розвиток підприємства», «Економіка та організація інноваційної діяльності» для студентів напряму підготовки 051 «Економіка» (довідка № 67-01-2149 від 31.10.2019 р.).

Міра апробації положень, результатів та рекомендацій дисертаційної роботи О.Ю. Ємельянова є достатньою для висновку про їхню завершеність, готовність до практичного використання та практичну цінність.

7. Відповідність теми та змісту дисертації профілю спеціальності.

Тема, зміст та результати дисертації відповідають профілю спеціальності 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), за якою дисертацію подано до захисту.

8. Оцінка змісту автореферату дисертаційної роботи.

Автореферат дисертаційної роботи в усіх основних положеннях відповідає змісту дисертаційної роботи та не містить положень, які були б відсутніми за текстом дисертації.

9. Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення.

В цілому слід позитивно оцінити результати проведеного дослідження, його положення та висновки. Але одночасно вважаю за доцільне надати такі зауваження.

1. Дискусійним є виділення за ознакою предмета розвитку господарського розвитку як окремого його типу (тип 3.6, табл. 1.1, с. 55, п. 1.1), адже такий тип перетинається із іншими типами розвитку, більш того, може виступати їхнім об'єднанням. Наприклад, господарський розвиток може бути представлений через технологічний, продуктовий, людський, технологічний розвиток тощо, або взагалі виникати як певна комбінація зазначених типів розвитку.

2. Окремі класифікаційні схеми та способи групування, представлені у роботі, потребують повнішого висвітлення у контексті можливостей їх подальшого застосування та наведення прикладів. Це стосується видів економічного потенціалу підприємства (с. 85), групування властивостей об'єктів – носіїв потенціалу (рис. 2.2, с. 130), поділу компетенцій працівників управлінської

підсистеми підприємства (рис. 4.3, с. 263), групування ресурсозберігаючих технологічних змін (табл. 4.8, с. 298 роботи). Уточнення напрямів використання представлених результатів групування та наведення прикладів за кожним з елементів дало б змогу підвищити практичну цінність цих результатів.

3. Проведений причинно-наслідковий аналіз між окремими показниками (пп. 3.2) загалом слід оцінити позитивно, але у певних випадках (рис. 3.2, с. 189; рис. 3.3, с. 205) він є явно спрощеним. Отже, доцільно докладніше проаналізувати зв'язки між вибраними показниками, у тому числі, можливо, з використанням кореляційного аналізу за даними реальних підприємств.

4. Обґрунтованою слід визнати увагу дисертанта до питань оцінювання вартості підприємства (пп. 5.3). Втім доцільно акцентувати увагу на проблемних питаннях використання зазначених методів оцінювання вартості майна (пп. 5.3, с. 401, рис. 5.13), які не знайшли єдиного вирішення (наприклад, на визначенні ставки дисконту, оцінюванні в умовах відсутності аналогів тощо), не обмежуватися лише описом методів оцінювання майна (с. 401-405), а й показати їхнє застосування з використанням даних реальних підприємств.

5. В роботі явно недооціненою залишилася роль інтелектуального потенціалу підприємства та нематеріальних активів як складових потенціалу економічного розвитку підприємства. Наприклад, інтелектуальний капітал та нематеріальні активи не знайшли відображення ані в групуванні чинників підвищення прибутковості підприємства (рис. 1.8, с. 98), ані в аналізі шляхів підвищення фінансової стійкості підприємства (табл. 1.6, с. 101), ані в аналізі потенціалу конкурентоспроможності підприємства (рис. 5.3, с. 333), що не можна визнати коректним. Адже у сучасному висококонкурентному середовищі саме унікальні некопійовані ресурси, до складу яких належать інтелектуальний потенціал та нематеріальні активи, є важливим складником потенціалу підприємства.

6. В роботі справедливу увагу приділено оцінюванню впливу енергозберігаючих технологічних змін на рівень інноваційності підприємств (с. 292-296 роботи). Але при оцінюванні впливу технологічних змін на рівень інноваційності підприємств доцільно не обмежуватися лише енергозберігаючими технологіями, а розглянути й інші види технологічних змін згідно пропонованої їх класифікації, представленої у табл. 4.8 (с. 298).

7. Запропонована автором у табл. 4.3 (с. 264) бальна оцінка окремих характеристик спеціальних компетенцій працівників управлінської підсистеми підприємства потребує більшого обґрунтування, оскільки з наведеного матеріалу незрозуміло, яким чином присвоювалася певна кількість балів для тих чи інших характеристик компетенцій.

8. В описі розроблених інструментів оцінювання потенціалу розвитку підприємства та окремих його складників автор не уточнив умови їхнього використання (логічні, математичні, фактичні інструменти), не конкретизував міру їхньої універсальності, тобто не зазначив, наскільки інструменти придатні для підприємств різної галузевої приналежності, розміру, етапів життєвого циклу тощо, що не можна визнати однозначно вірним. Адже, по-перше, будь-який оцінювальний інструмент майже завжди має умови та межі свого коректного використання і, по-друге, щодо оцінювальних інструментів для підприємства завжди доцільно уточнювати, наскільки вони універсальні або навпаки, специфічні і придатні для підприємств з певними характеристиками (вид економічної діяльності, розмір та ін.).

Загалом надані зауваження не знижують позитивну оцінку наукової новизни та практичної цінності представлених у дисертаційній роботі здобутків автора, але потребують певних коментарів автора дисертаційної роботи на її захисті.

10. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи та її відповідності вимогам до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Як загальні висновки за результатами аналізу змісту дисертаційної роботи Ємельянова О.Ю., кваліфікаційних ознак дослідження, автореферату дисертації, публікацій дисертанта у фахових наукових виданнях, можна стверджувати таке:

тема дисертаційної роботи є актуальною, заслуговує на увагу через важливість тематики потенціалу розвитку підприємства;

об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження сформульовані коректно, є узгодженими між собою;

використані теоретичний базис та інструментарій дослідження свідчать на користь достовірності отриманих результатів, є узгодженими, відповідають кваліфікаційним ознакам дослідження;

зміст дисертаційної роботи розкриває вирішення поставлених завдань;

в дисертаційній роботі не використано результати дисертації О.Ю. Ємельянова на здобуття ступеня кандидата економічних наук;

дисертаційна робота містить положення та результати, які мають наукову новизну та практичну цінність, такі результати поглиблюють теоретичні та методичні засади оцінювання потенціалу розвитку підприємства та використання результатів такого оцінювання в управлінні;

результати дисертаційної роботи використані в діяльності вітчизняних підприємств та в державних установах, впроваджені у навчальний процес у закладах вищої освіти, такі результати доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня відповідно до існуючих вимог;

автореферат дисертації роботи в усіх основних положеннях є тотожним за змістом дисертаційній роботі й не містить положень, які у дисертації є відсутніми;

кількість та якісний склад публікацій відповідають вимогам для дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук;

положення та результати дисертаційної роботи викладено із дотриманням норм наукового стилю.

Таким чином, є аргументи для висновку, що дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9,10,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами), що дає підстави для висновку, що автор роботи – Олександр Юрійович Ємельянов – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, професор,
радник члена Рахункової палати України

Ю. С. Погорелов

Підпис Ю.С. Погорелова засвідчую

Член Рахункової палати України,
доктор економічних наук

А. М. Дідик